

SINKÓ ERVIN KÖLTÉSZETÉRŐL*

BORI IMRE

1.

Sinkó Ervin életművének középpontja: költészete. A látható életműben háttérben áll ugyan, hiszen a vers ígázatában írói pályájának első tíz esztendeje alakult csupán, amikor két verseskönyve is megjelent, a felszabadulás után azonban nem költőként affirmálódott, hanem regény- és tanulmányíróként, munkássága pedig a napló műfaját éppen úgy magában foglalja, mint az irodalomtörténeti monográfiáét, hogy a lapokban, folyóiratokban meg-megjelenő versei csak kísérői legyenek erőteljes írói jelenvalóságának. Ám mind nyilvánvalóbbá válik, hogy művészi világképének szövege lírai, hogy a „költői” kérdésköre ott van egész világa tengelyében.¹ Ezt felismerni ösztönöz végletes szubjektívizmusa is, amely a versekben természetesen kifejezési formáját találta meg — már a kezdő költő fiatal volta következtében és a kordivat szellemében. A versek tükrében tetszelgő költőt látjuk, akire (akárcsak a naplókából) a lírai hős-eszménye nézhetett vissza, nemcsak semmitől sem zavartatva, hanem egészen közvetlen módon is, nem kényszerítve a versben valómást tevőt, hogy önköréből kilépve a „világgal” találja magát szembe. Egy művelt úrifíú próbálgatja a versek első sorozataiban a neki alkalmas magatartásformát és szerepet. A sajátos kivételességet keresi, hogy megkülönböztető jegyként belépője lehessen az akkori Szabadka „művészi” köreibbe. Hogy egy kis Narcisszusz keresi helyét, kétségtelen, amikor csokorba gyűjti a tízes évek érzelmekeit, amikor a szabadkai Munkásotthonba kezd járni, egyszerre engedelmeskedve korparancsnak és az apai ház elleni lázadás kény-

* Egy Sinkó Ervin költészetével foglalkozó tanulmány első két fejezete.

szerének, hogy évtizedek múltán jó szívvel emlegesse Singer Bernátnak, a szabadkai rabbinak (1928-as önéletrajzában) és Forgács Dezsőnek (az *Optimistákban*) a nevét a szabadkai munkásokéval együtt (a *Szemben a bíróval* című vallomásában 1935-ben), vagy amikor „idegen” voltára hivatkozva ennek különösséget és „átkozottságot” illatozó virágát tűzi gomblyukába. Másként nem is történhetett. A tehetséges és érzékeny, korán megért prófétai ihletű tizenéves Sinkó Ervinnek csak fel kellett markolnia a korszak kínálta olvasmányokat, és válogatni köztük, mi szenvedélyét táplálhatta. Már a *Nyugat* szabadkai visszhangjai is elegendőek lehettek, hogy a gimnáziummal hadakozó és azt meggyűlölő ifjú lelkét elbűvöljék. S az Ady-élmény is több csatornán érkezhett: egyszerre lehet gondolni Forgács Dezső és Loósz István nevére is, aki 1914-ben Szabadkán ad ki egy Ady-könyvet. Azután ott van György Mátyás, akinek verseskönyvét, a *Ligeia* címűt a *Nyugat* adja ki 1914-ben, 1915-ben Szabadkán van Balázs Béla „élni” tanítani a művészettel kacérkodókat. A fiatal Sinkó nyilván a peremén mozgott ezeknek a szellemi köröknek, de hogy szubjektívizmusának kialakulására kétségtelen hatást gyakoroltak, bizonyosra vehető, még akkor is, ha a tizennyolc éves korában megjelent szabadkai verseskönyve, az *Éjszakák és hajnalok*, ebből alig mutatnak valamit. De Sinkó további útjának kezdetei már adva vannak. György Mátyás és Balázs Béla neve legalább olyan fontos ebből a szempontból, mint azoké, akiket önéletrajzi vallomásaiban emleget: „Haeckel és Marx és Ibsen és Wedekind és Arcübasev és Bakunin és Zola és Szabó Ervin és Wilhelm Oswald és Oscar Wilde és Bernard Shaw és Strindberg és Baudelaire és Ady, és mindenekfelett Nietzsche, és természetesen Max Stirner, nem annyira külön-külön, mint valami lázas egyvelegben...” (Utolsó beszélgetés). Ezek a nevek a XX. század első két évtizedének magyarországi szellemiségében adva voltak, és mintegy a polgári én-tudat akkor modern talaját képezték, s nyilvánvalóan hozzájárultak mind Sinkó gondolkodása, mind pedig lírai énje formálódásához — a költőnek lírai önmagáról kialakuló képéhez kölcsönözve vonásokat.

Ez a „lázas egyvelegben” mutatkozó érzelm-kép nem volt szokatlan vagy ismeretlen a tízes évek Szabadkájának utcáin s lakásaiban. Sinkó Ervin előtt egy évtizeddel Kosztolányi Dezső és Csáth Géza tüntetett művész voltával és hordozta körül művészet jegyesként, felkentégének jelvényeit. Egészen frissen pedig egy Somlyó Zoltán és egy Gyóni Géza lehetett a példa, Somlyó közvetlenül az

„átkozott költő” magatartásával is. Sinkó Ervin ezekben a tanuló-években kész érzelem-képleteket kapott tehát, amelyeket az elégedetlenség egészen oldott volta vett körül, és a Sinkó-versek rendre a lelki nyugtalanságokat, az elvagyódást, a bánatot, a vágy lázadását és a mámort éneklék ki. Az Életről van szó, amelynek ábécéjét a tízes évek első felében Ady Endrétől tanulta énre összpontosuló vetületében, hogy a maga élete váljék majd számára költőileg elsőrendűen fontossá üdvösségkeresése útvesztőit is bebarangolva. Egyelőre a „minden ellen lázadó gyerekember” verseit írja, aki olvasmány-reminiscenciákat kever valóságos élete költői értelmezéseivel. Mímelt mámorok és mímelt bánatok költője, aki a „vesztett ígértét” siratja, mielőtt még a valósággal szembe nézhetett volna a gyerekszoba fülledt zártságában. Öreges pózokban tetszeleg, s elég egy Adyt utánzó dedikációját olvasni, hogy kitessék, mennyire irreális még lírai hős-eszménye: „Az Emlékezéseket Máriának ajánlom és akarom, hogy értse és szeresse az elmúltat és a verseket, mert ha az Emlékezések ma már évezredek távoliak is, mégis valamikor az enyémként éltek, nagyon-nagyon szerettem és minden idegenségtől szennytelenül.” Ellenben szinte természetesen következik, hogy emleget „halott-bús” egyedülletet, önmagát „szédült, elernyed, távolos” jelzőkkel illeti, hogy „kis sikolyokról”, „fáradt szemről”, „beteg és bánatos szívről” beszéljen, mely „halott-fekete” is, ugyanakkor „fájón ver”, és „szomjas lelket”, „halálos csöndességet” idéz. Majd a versek egy másik sorozatában azt állítja, hogy „fénylőbb még soha nem volt a lét”, s így kiált fel:

Ó, megváltás, ó, világosság,
ó, kárpótlás, ó, zene-ország...”

(A nagy csók)

Pogány mámorokról álmodik:

... Sarkamban az Ősz, fölmenekülünk oda
— Nyár apja vagyok s az maradvá hűn
mi két víg pogány, két gögös, örök Soha

átölelkezünk, vad csókban, küzdő daccal
egymást öelve zuhanjon testünk...
S harsogjon zengő, boldog mámor-dal!

(Őszi ének)

Vagy:

... Ida hegyén legeltetni a nyájam
 És volnék szép, erős hellén férfi;
 És szépségemmel sugárzón, lágyan
 Aphroditét hinném megigézni...

(Ének a tudás sírverméből:)

Élet-képzete itt még komplex fogalom, szólaltassa meg akár a „Halál, Magány, Élet” motívumait, akár a „Derű, Hajnal, Lány, Élet” motívum-sort, amely veszteségeit jelzi az Altató ének magamnak című verse tanúsága szerint. Nem kétséges, az „esztétikai kultúra” talaján áll, amikor valóságos érzéseit és észleleteit átképezi és költői magatartásformájává alakítja — azzal a megszorítással, hogy szándéka szerint nem az „irodalomra”, hanem az „életre” figyelő a költői viselkedése, amire Ady Endre költészete éppen úgy biztatta, mint Nietzsche lelkesen olvasott szövegei. A vers már ezekben a korai években is csak kifejezés, a vallomás lehetősége, még ha befolyásoló erejének látjuk hatását a költői én vonásain, azoknak az érzelmi és hangulati nyomatékoknak a révén, amelyek olvasmányjaiból én-kultuszába beszüremkedtek és telítették azt a lelki fülledtséget, amelynek burkában eredendően is mozgott. Jellegzetesen „dekadens”, századvégi módon ernyedtezen a szenvedésekről van szó, amely termékeny talajt kínált a lelki szenvedéseknek és a „boros éjszakák” borongós kedve kifejezésének:

Elvágódodom innét testetlen Magasba
 színek, fény és illatok közé;
 a Szépséggel szeretnék szent nászban élni,
 végtelen, végtelen — örökké.

Élni zenés, álom-ködös,
 tündérkertes, dús, dalos vidéken...

— — — — —
 És beletemetkezni a színekbe,
 a zenékbe és mámor-illatokba;
 élni lendülve mindenek fölé,
 élni dalolva és mindig csak dalolva...

(Vágy az ég fölé)

Művészetté párolt életről van a fiatal Sinkónál szó, s az „élet” is művészi öröksége, amely dacolni engedi a profán hétköznapi élettel, a mindennapokkal. Nem is kereshetjük tehát közvetlen reflexeit verseiben. Sinkó „külön világának” ekkoriban készülnek első kerítései. Új Zarathustraként él Szabadkán e versek tükrében, és jellemző, hogy amikor jellemezni akarja magát, Ady Endre verséből kéri kölcsön a képzeteket. Az Ady-hatások ősrétege üzen az ilyen sorokból:

Mert immár megállok, mert immár tudom:
 Én Egy vagyok. Páratlan, magányos Egy.
 Idegen s távoli mindenkitől.
 Egy menekvésem, egyetlen menedékem
 verejték-kővel rakott magos, magányos Hegy.

(Új Zarathustra)

Itt, ezen a ponton Sinkó Ervin költészete még egy általános érvényű, majdnem minden akkor induló fiatal költőnek a közérzetében jelen levő érzés- és gondolatvilág, képzetkör részleteit megszólaltató költészet. Éppen ezért nem is önmagában érdekes, hanem következményeiben: a „kollektív” költészettel való gazdálkodásával, formakultúrája további alakulásával. Mindenkire hasonlít egy kicsit, aki ezekben az években-évtizedekben verset ír: egy költészeti közkinccsel dolgozik mind a vers-tartalmak, mind pedig a vers-formák vonatkozásában, s ez jellemzi majd a tízes évek második felében is.

„Saját” formája később sem lesz, a majd versvilágát meghatározó érzésköreinek első megfogalmazásait ellenben már az *Éjszakák és hajnalok* verseiben felfedezhetjük. Az életidegenség kérdése már felkísért. Egyrészt az elvagyódás, a babitsi „messze... messze...” motívumának a megszólaltatása révén („Boldogok, akik vonatra ülnek, és vitetnek messzi, új világokba...” — Távoli partok), másrészt az „ember vándor” gondolatnak megfogalmazásával:

Ó, emberek, ó zajos, zugó sok milliónyi ember!
 Túl határokon, országokon át
 egy vándor bolyong imbolygón köztetek ...

S tovább:

Örök magányos, örök otthontalan,
 otthont, kutat, otthonra vágy szegény . . .
 örök magányos, örök otthontalan
 és fején fájón ömlik szét titkos, szent, messzi fény . . .
 (*Izen a vándor*)

Egy másik vers koordináta-rendszerében ugyanez a gondolat — ismétcsak előre mutató módon — a testvértelen testvér képzetben szólal meg:

. . . Milliónyi testvér és mind testvértelen
 s csapdosnak, hullnak vergődven véresen.
 (*Testvértelen testvérek*)

Ez a gondolat futja be a szerelmi érzést is: „Két élet, köztük annyi határ . . .” (Örök hangzású, kis ütemek), hogy majd évek múltán kapjon nagyobb szerepet Sinkó költészetében.

A költő valósága csupán annyiban költői valóság is, hogy a kamaszkori mutálását éppen elhagyó fiatalember nagyrahivatottsága tudatában kér bebocsáttatást az irodalomba, s a versben emlegett „titkos, szent, messzi fényt” ott tudja a feje felett, mint a szentek, elhivatottak, messiások. A különbözni és a kitűnni akarásnak a szándékával kapaszkodik tehát a modernnek, korszerűnek tudott és hitt ember-eszménybe, ami valójában inkább jellemezte a századforduló időszakát, mint a tízes éveket, hiszen Ady is kitört belőle mind az életfelfogás, világlátás, mind az „irodalom” síkján. Sinkó szemében, az *Éjszakák és hajnalok* verseinek bizonyossága szerint, a vers a különösen, a hétköznapitól eltérő módon való élésnek, amelyet egyfajta dendizmus is jellemez, volt a lehetősége, s benne a „felsőbbrendű ember” első alakítását is észre kell vennünk, aki örömben és bánatban egyaránt hedonistaként tobzódik, anélkül, hogy megismerte volna az igazi örömet a mámorát és a lelket felsebző bánatnak a fájdalmát. Az „Életről” énekel — hazátlan királyfinak, idegennek, rabnak nevezve magát első kötete bevezető versében —, de szüntelenül az „irodalomról” beszél. Éppen ezért nincs is nyoma a versekben közvetlen emberi valóságának (beleértve természetesen a „lelki valóságokat is), annak pedig, hogy a szabadkai Munkásotthon is „otthona” volt, semmi jele sincs. A világháborút

is majd csak egy 1918-ban megjelent versének két sora idézi meg: „Ürült ólak, emberre fájó asszony, erős földszagok, otthon, komák, melegség...” (1916-ban). Énjébe zártan írja nemcsak „nyugatos” verseit, majd bordalait, abban a hitben, hogy megtalálta a „teljesen a tartalomból kinőtt formát” Chori Mytici címmel (Bosnyák István napló-idézete alapján), közben azonban csak György Mátyással versenyez, s írja majd Kassák Lajos folyóiratába, a *Mába*, most már „maista” verseit a szerkesztő ízléséhez alkalmazkodó módon. „Kassákos” koordináta-rendszerbe teszi tehát át, mi még pár esztendővel azelőtt foglalkoztatta, de 1918-ban is időszerű volt számára. Az „Új templom” oltára, amelyen akkor mutatja be első áldozatát, még mindig Zarathustra oltára, miként azt a Relief egy új templom oltárára című verse sejteni engedi.

Valójában az Ady-élmény sem tudta felszabadítani énje bilincseiből. Kései Adyra való emlékezései rendre a nagy költő döntő hatásáról vallanak. „Hogy írni nem hazug szép játék, hanem véresen komoly küzdelem a hazugság ellen, hogy a művészet az élet és az ember legbensőbb, süritett és legmerészebb igazságát nemcsak adhatja, hanem kell, hogy adja, s hogy az írás győzelem lehet a némaságon és a magányon — erre a csodálatos, felszabadító döntő megismerésre az Ady Endre verseivel való találkozás élménye nyitotta ki a szememet. A vers már nem volt ártalmatlan csengő-bongó dalocska vagy afféle pohárköszöntő, amit csak hivatalos hazafias ünnepélyeken szavaltak, a vers itt maga az élet volt, a lázadás, amely betört az »irodalomba«, s nemcsak az irodalomba, s nemcsak a tizennégy éves tacskó életébe, aki voltam. Ez volt az az élmény, mely intellektuálisan elevenné tett. Versek vezettek Dosztojevszkij, Marx, Nietzsche megértéséhez, és vissza magányos magamhoz, akinek számára a szépség egyet jelentett a honvágygal egy igazabb, emberibb valóság után.” (Ady Endre adta. 7 *Nap.* 1957. VII. 7.) Idézetünkéből is kitétszik, Sinkó a némaságot és a magányt emlegetve, tulajdonképpen individualizmusát vonhatta maga körül még szorosabbra az Ady-versekkel való szüntelen barátkozások hatása alatt, s már-már a kamaszként irodalomból kiszűrt „szerepét” látjuk megcsontosodni „maista” versei és *A fájdalom Isten* költeményeinek keletkezése közötti időszakban. Hadd hivatkozzunk az *Optimisták* Bati Józsiájára, aki a kérdéses időben „Nietzsche és a buddhizmus között ingadozott, s közben egyik napon misztikus, másikon expresszionista forradalmi verseket írt”, hogy kitéssék, a korai Sinkó-versekből üzenő individualizmus tovább munkált, s lé-

lek megváltásának a gondolatába kapaszkodva érte el a költő a krisztianizmus partját a húszas évek első felében, ami ismétcsak a „magányos magam” kérdésköréhez láncolta. Sinkó későbbi és kései Ady-idézetei különben rögzítik a verseknek azt a körét is, amely fiatal lelkeségét megragadta. Ezeknek az idézeteknek egy része minden bizonnyal tízes évekbeli öröksége. Az emberi létezés fájdalomáról beszélnek ezek az Ady-versek, elsősorban a háború ideje alatt íródtak. S mi több: éppen ezek a versek voltak azok, amelyek a sinkói individualizmusnak a vigaszt is kínálták az „emberiséggel való heroikus szolidaritás” lehetőségének az illúziójával. Idézi majd a Szemben a bíróval című írásában is az ilyen Ady-sort, melyben szerinte, a „nemzeteken és osztályokon túl fájva, ember szólal meg”; „Kinek a sors, az élet, évek és napok Szívének gyökeréig fájnak...” Az *Optimistákban* pedig idézi a maga szempontjából talán legjellemzőbb Ady-versszakot:

Mert jaj nekem: Múltért s Jövőért
 Vagyok kárhozott, bűnös ember,
 Víg, ép, kacagó unokák,
 Jövő ember-örökösök,
 Legyetek hozzám kegyelemmel.

S tovább:

Mert üdv nekem: szomorú létem
 Az Idő óramutatója...

A fájdalmas Isten című kötetének versei megértése és értelmezése szempontjából jelentős tehát az Ady-hatások kérdése a Nietzsche- és Dosztojevszkij-hatásokkal egyetemben. Ezek mind a húszas évek elején törnek fel — annak bizonyosságául, hogy Sinkónak maradéktalanul sikerült átmentenie a forradalmak időszaka, majd krízise és az ellenforradalom örvényei felett a tízes évek második felében kapott hatások nyomán kialakított világvilágképét, sajátos színezetű individualizmusának teljességét, s még akkor is ragaszkodott hozzá, amikor társtalan maradt, legfeljebb Lesznai Anna költészete kísérte tovább. Individualizmusa, amely a krisztianizmus alakját öltötte, nem a külön sajátja volt ugyanis, de mintegy rámaradt: akkor váltalta, amikor a többiek, elsősorban közvetlen mesterei éppen elhagyni készültek. Így maradt Sinkóra egy, a forradalmak előtti idő-

szakban időszerű, s mi több: termékenynek mutakozó individualizmus a forradalmak utáni időszakban — egy jellegzetesen „háborús” etika a háború utánra. Sinkó költészetének kilombosodása szempontjából tehát nem mellékes ennek figyelembevétele sem, annál is inkább, mert krisztianista költészete Balázs Béla és Lesznai Anna lírája, a Vasárnapi Társaságban Lukács Györgynek és Balázs Bélának „ideológiája”, a budapesti Szovjetházban pedig a Révai József körének felfogása televényéből nőtt ki, s abból is táplálkozva indázott a magasba költőnk egyéni, személyes hajlamaival összhangban.

2.

Ady Endre, Nietzsche, Dosztojevszkij neve áll Sinkó költői „élete” felett ragyogó csillagképben, az évtized végén azonban már Balázs Béláé, Lesznai Annáé s Lukács Györgyé is ott van — az ő hatásuk teremt „rendet” az olvasmányoknak abban az „egyvelegében”, amely az ifjú Sinkót kísérte Szabadkán, s amellyel Pestre érkezett, és segít a formálódó egyéniség alakulásában is. A tízes évek második felében a Vasárnapi Társaság ülésein hangosan gondolkodók és vitatkozók szavai, elméletei adják meg Sinkó énjének is a további irányát azzal, hogy megerősítik az „individuális etika” jogosságába, üdvöztető voltába vetett hitét, alapvetően az önmaga fontosságáról alkotott egészen fiatalkori elvárásai szellemében, amellyel Szabadkán tüntetett. „És végre is nincs egyéb, mint az én életem...” — hangzott Balázs Béla tanítása Sinkóra elhatároló erővel, hogy kísérje majd még éveken át gondolkodását, költői „viselkedését”, s képezze alapját sajátos krisztianista lírájának is. A művészi létezés, mint az adott körülmények között az egyetlen létezési forma lehetőségére is ezekben az években, hónapokban ismer, bár már Szabadkán vele volt az *Éjszakák és hajnalok* verseit költve, s Ady költeményeit olvasva. Nála is, mint Balázs Bélánál, ez a felfogás narcisztikus vonásokat kap azzal, hogy a művész a másik emberben a maga szavainak meghallgatóját látja és meghallgattatását várja tőle, éppen ezért a gyónó és vallomástevő szempontjából bír fontossággal — nyilván szoros összefüggésben a naplóírói szenvedéllyel és igénnyel, hiszen ebben is vannak elementárisan narcisztikus vonások. Nem véletlenül lesz Dosztojevszkij regényvilága az évtized derekán fő olvasmánya éppen ennek a körnek,

s nem véletlenül teszi meg Sinkó sem az utat Adyától Dosztojevskijig. Egy Lukács György ekkoriban tervezi nagy Dosztojevskij-könyvét, melynek *A regény elmélete* csak része lett volna. Balázs Béla pedig ekkoriban hirdeti Dosztojevskij nyomán, hogy „minden egyes ember szükségszerű minden más ember karaktere számára”, miként azt ismétcsak Lukács György megfogalmazta. Az ember „testvér” voltának hite gyökerezik Sinkónál is az ilyen Dosztojevskij-értelmezésben, ennek a húszas években kinyílt virágait majd a korszak krisztianista expresszionizmusa is színezi, amelyben a „jó-ság-etika” vallása képezi az egyetlen lehetséges utat a másik emberhez, minthogy a jószág pillanata az azonosulás pillanata is. A maguk narcizmusát szenvedők és nehezen viselők próbálnak e gondolat melengetésével kitörni önkörükből a Vasárnapi Társaság megbeszélésein is, és alakítgatják a maguk „privát vallását”, s nevezik Lukács György szavaival „lelki szegénységnek” („Lelki szegénység — ez annyi, mint felszabadulni saját pszichológiai determináltságunk alól, hogy kiszolgáltassuk magunkat azoknak a metafizikai és metapszichikai szükségszerűségeknek, amelyek mélyebben sajátjaink...” Lukács György: *A lelki szegénységről*). Céljuk a megváltás — narcizmusuk terhétől is, mind a „mű”, mind az „élet” viszonyában. Véletlen-e, hogy az ilyen lírikusnak — miként azt a Balázs Béla-értelmezők nevezik — a „tisza bensőség” az egyetlen igazi mozgási területe, s hogy ezt őrzi majd Balázs Béla s védi *A fájdalmas Isten* verseit írva Sinkó Ervin. Esztétikum és ezotéria fonódik össze Sinkó Ervin szemléletében tehát a Vasárnapi Társasággal való ismerkedése időszakában, s a tízes évek végén ennek nemcsak kétségtelen progresszivitásával, de tehertételével is érkezik a forradalmas időbe.

A tehertételük individualizmusuk, amely az „egy” ember világtörténeti jelentősége kérdéseként projektálódik tudatukban, s olyan dilemmákat szül, amelyek egyeseket, köztük Sinkó Ervint leginkább, kísérik még akkor is, amikor fölvetésük időszerűsége már elmúlt. Nem az első világháború, hanem annak végjátéka, a forradalmak időszaka, vetette fel a Vasárnapi Iskola tagjaiban az emberölés s vele a bűn problematikáját, végeredményben a forradalmi cselekvés kérdését. Kassák Lajos és köre a „forradalmasított ember” ellenében a „forradalmasult ember” eszményét képviseli, Lukács György sokáig azt vallotta, hogy „Magyarországon a forradalom csak lelkiállapot... csak lelkiállapot, csak vágyódás...”, ahogy az *Esztétikai kultúra* lapjain megfogalmazta, hogy még a proletárdik-

tatúra előtt írt *Taktika és etika* című művében is felkísértsen az ember-kérdés: „Tehát mindenki, aki a jelen pillanatban a kommunizmus mellett dönt, etikailag kötelezve van minden emberéletért, mely az érte vívott harcban elpusztul, olyan egyéni felelősséget viselni, mintha ő ölte volna meg valamennyit...” Balázs Béla pedig a Vasárnapi Társaság beszélgetései kapcsán a forradalomról naplójában a következőket írta: „Új probléma: forradalomban részt vennék-e. Nem vennék részt. Nem az én életmunkám. (A lélek forradalmában részt vennék.) De mégis van szituáció-kényszerűség. Nem jönnek haza Amerikából harcolni. De ha véletlenül a barikádon érne a harc, nem szaladnék el többé... Még valamit kell tenni. Egy erkölcsi arisztokráciát kell gyűjteni és szervezni magam köré. Az erkölcsi érzékenységnek egy niveau-ját, intranzingens gögjét, exkluzivitását egy kis táborban létrehozni, hogy abból egy jelszó, egy program születhessék. A morális forradalmat kell előkészíteni, melyre nagyobb szükség van, mint minden szociális forradalomra...”

A fentebb jelzett kérdéskörnek a nyomatékát kétségtelenül Lukács György *Taktika és etika* című írása adta, amely a „vasárnaposok” „etikai öneszméletébe” Hebbel Juditnak „utolérhetetlen szépségű szavaival” avatkozott: „És ha Isten közém és a nekem rendelt tett közé a bűnt helyezte volna — ki vagyok én, hogy ez alól magamat kivonhatnám?” A kérdést Lukács György tette fel, aki maga is végigjárta az individualizmusnak a stációit, a feleletet ellenben már a forradalom eseményei várták, s mint feltételezhető volt, az „etikai öneszméletbe” kapaszkodók rendre tragikus konfliktusok szorításában találták magukat. A maguk üdvösségének lehetőségét latolgatták, közben látniok kellett: „lehetetlen úgy cselekedni, hogy bűnt ne kövessünk el...” Minthogy megkerülni nem tudták, felmerült a kiút kérdése is: „még ha két bűn között kell is választanunk, akkor is van még mértéke a helyes és a nem-helyes cselekvésnek. Ez a mérték: az áldozat...” Áldozathozatal szempontja pedig az ember énjé: feláldozni az alacsonyabb rendű ént kell, hogy a magasabb rendű tisztán, büntetlenül megmaradjon. Nem kétséges, „az entellektüel morális idealizmusáról” van szó, amelyet Révai József egykori etikai nézeteivel kapcsolatban emleget a kutatás (Lengyel András), s amely Sinkó Ervint talán még jobban jellemzi, mint akkori barátját, a Szovjetházban beszélgetőtársát, Révai Józsefet, annál is inkább, mert gyanítható, Dosztojevszkij kultuszát, amelyet Sinkó Balázs Bélának körében ismert meg alaposabban, mintegy

bevitte a budapesti Szovjetházba, s ekkor találkozhatott a krisztianus Sinkó és a krisztianus Révai József is. A forradalmár — ebben az interpretációban — a Júdás: „Mi kommunisták olyanok vagyunk, mint Júdás — fogalmazza meg Lengyel József a krisztianizmust tagadó szemlélettel. — A mi véres munkánk, hogy Krisztust megfeszítik. De ez a bűnös munka egyben a mi nagy hivatásunk is, Krisztus csak kínhalálban lesz Istenné, ami szükséges ahhoz, hogy megváltassa a világot. Szóval, mi kommunisták magunkra vesszük a világ vétkeit a világ megváltása érdekében...” Sinkó ugyanebben az időben a „krisztusi testvériséget” hirdeti: „A burzsoázia iránti gyűlöletben egyesült proletariátusnak szolidaritásába át kell vezetni az egymásközti krisztusi koncepciójú testvériséget...” (Sinkó Ervin tervezete a Munkásképző kulturális előadásairól) S prédikálja a krisztianus tanokat 1919. május 18-án Kecskeméten, és a „harag és szeretet orkános kitörésével kiáltja az aljas bujtogatók felé: bajtársak, testvérek vagyunk”: „Felséges öröm, testvérek! Jön a mi világunk, jönnie kell a mi világunknak, harcon, halálon keresztül az igaz keresztyén világának. Harci szó ajkunkon, fegyver a kezünkben és a szívünkben a szeretet és a minden dolgozó ember átölelésének a vágya. Krisztus neve ritkán hangzik szánkából, de mi akarjuk a Krisztus világát...”

A fájdalmas Isten verseinek tanúsága szerint Sinkó Ervin maradt legtovább hű az egyéniség, a „túlbecsült szubjektum” pozícióihoz. Kitartott krisztianizmussá vált individualizmusa mellett, amikor tanítómesterei — köztük elsősorban Lukács György — régen túlhaladták, s amikor már „testvére”, Révai József is szakított „messianizmusával”, s mi több: verseskönyvvé változtatta, minthogy ebben az eszme- és viselkedésrendszerben a „bensőség” lírikusa termékeny televényére talált. Az „etikai individualizmus” a krisztianizmusban természetes és „végső” formáját találta meg, éppen ezért tudta Sinkó megőrizni tízesévekbeli szellemi örökségének a lényegét, aminek mintegy feltétele volt, hogy nem mond le individuális etikájáról. A kérdés jobb megértése érdekében hadd idézzük ismét Balázs Béla naplóját, most egyik 1920-as bejegyzését: „A másik probléma: az individuális etika (Kierkegaard), a mi eddigi fejlődési vonalunk, vitt minket oda, hogy átadjuk magunkat egy mozgalomnak, mely ezt az individuális etikát kizárja. Két fejlődési vonalról van szó az emberiségben. Az osztályok evolúciója és az egyéni léleké, egymástól teljesen külön-külön utakon is járhatnak és egymást keresztezték bennünk. De kettő maradt. Ha mi lemondunk

az etikáról, ez lesz a »logikusabb« cselekedetünk ebben az esetben. Van-e szintézis a jövőben? Hiszem.”

Nem oldódott meg tehát Sinkóban, költői énjében pedig legkevésbé, a Balázs-napló élesen megfogalmazta ellentmondás. Végeredményben időszerűnek érezte a problémát, amely ott lapult Lukács Györgyék gondolkodásának mélyén a tízes években: az „élet” és a „lélek” ellentmondásában, a „szubjektum” és „objektum” közötti disszonanciákban, amelyet csak a „jó ember” oldhat fel, aki megszerezte az a másik emberrel való azonosulás kegyelmét, mint Szent Ferenc, mint annyi Dosztojevszkij-hős. S mint hitte magáról: a költő Sinkó Ervin, akinek érzelmi-gondolati útja szabadkai fellépésétől *A fájdalmas Isten* verseinek megírásáig, ha nem is egyenes vonalú, de mindenképpen következetes volt — jellegzetes epigonizmusának ez adja *eredeti* vonásait, s végső fokon sajátos értékét is lírájának, melynek az individuális etika képezte talaját.

SINKÓ ERVIN ÉS NIETZSCHE

VAJDA GÁBOR

„Ártatlanság a gyermek és feledés, újrakezdés ő és játék, magától gördülő kerék, első mozdulat, szent igenlés.”*

(Zarathustra)

Nietzsche a századforduló értelmiségi köreiből, olvasmányélmény, művészi indítás és életprogram tekintetében, a legnagyobb hatású gondolkodó volt, különösen, mikor a halála után Lipcsében néhány év alatt kiadták az összes művét, s ezáltal a szinte teljes ismeretlenségből bocsátották a nyilvánosság elé. Hatása természetesen Sinkó Ervint sem kerülhette el, aki, a szociáldemokrácia világmegváltó missziójában csalódva, az első világháborúnak számára megmagyarázhatatlan kitörése után, újabb eszmények után kutatva, Nietzsche életvízióját érezte annyira grandiózusnak és felemelőnek, hogy általa kapaszkodjon ki abból a világszemléleti szakadékból, ahova korábbi mintaképeinek, a szociáldemokrácia vezetőinek árulása következtében zuhant.**

* A Nietzsche-idézetek, eltekintve két rögtönzéstől, Szabó Ede fordításai.

** Bosnyák István *Vázlatok egy portréhoz* (Újvidék, 1975) c. könyve tanulmányaiban többek között a Sinkó Ervin indulási éveire gyakorolt Nietzsche-hatással is foglalkozik, ezért engem